

РАБОТА С НАДАРЕНИ ДЕЦА В ОБУЧЕНИЕТО ПО „БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА“ В НАЧАЛЕН ЕТАП НА ОСНОВНАТА ОБРАЗОВАТЕЛНА СТЕПЕН

Йорданка Николова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. В статията се разглеждат нормативните документи, свързани с работата с надарени деца, проблемът с диагностицирането и обучението на надарените деца в областта на българския език литература. Изброени са възможностите, методите, средствата и похватите за подобряване на творческата им активност, за задълбочаване и усъвършенстване на знанията и уменията им, за повишаване на самостоятелността им. Предложени са насоки за развитие на интелектуалния потенциал на надарените деца. Разгледана е идеята за използването на информационните и комуникационните технологии в този процес, за участието на родителите в него. *Ключови думи:* надарени деца; приобщаващо образование; научени уроци и извънкласни дейности.

Ключови думи: надарени деца; приобщаващо образование; научени уроци и извънкласна дейност

Проблемът за работата с надарени деца води началото си от дълбока древност. Хората с изявени дарби са в основата на постиженията на човечеството във всички сфери на науката и социалния живот, но и днес все още липсва единно и ясно становище по редица въпроси: каква е същността на понятието „надарено дете“, кой и как може да диагностицира този феномен, какви психологически и педагогически проблеми поставя, по какъв начин те да бъдат решени.

Съществуват терминологични неясноти и липса на единно определение за понятието „надарени деца“. Дефиницията на депутата Мърланд гласи: „Високо надарените разполагат с осъществени или потенциални способности, които са израз на възможности за високи постижения в интелектуалната, творческата, художествената, музикалната, изобразителната или специфичната академична област, а също и на необичайни ръководни качества“ (Monks, Ypenburg, 2000). Керековски говори за относителността на понятието надареност, което се изразява във „висока способност в област-

та на човешката дейност“ (Kerekovski, 1992). Според Д. Тодорина „Дете, което показва по-високи забележителни постижения, обща интелектуална надареност, специални способности, в сравнение с връстниците си, в областта на науката, изкуството или спорта и ги *проверява трайно*, е надарено“ (Todorina, 2009).

С. Чавдарова посочва, че „каквато и дефиниция да се дава от съответния автор на това понятие, винаги се има предвид фактът, че става дума за деца с висок коефициент на интелигентност, констатиран чрез съответно изследване посредством тест за интелигентност“ (Chavdarova, 2001).

Авторите, разглеждащи темата за надарените деца, се обединяват около идеята, че нивото, качествено многообразие и видът, развитието на дарбата на едно дете се дължат на взаимодействието на множество фактори – наследствени заложи, особености на социокултурната среда и непосредствената дейност на детето – игрова, учебна, трудова. Не по-малко значение имат и собствената активност и интереси на детето, психологическите му механизми за саморазвитие на личността.

Съществуват редица документи, регламентиращи работата с надарени деца:

- в *Закона за закрила на детето*¹⁾ се разглеждат принципите за закрила и се дефинира понятието „надарено дете“ – „Дете с изяви дарби“ е дете, което е показало трайни способности и постижения в областта на науката, изкуството или спорта, надвишаващи постиженията на неговите връстници“;

- в *Наредбата за приобщаващото образование* подробно, ясно и точно са описани дейностите за преодоляване на агресията, тормоза и обучителните трудности на учениците, за превенция отпадането им от училище; изискванията за тяхното провеждане; формирането на работен екип, включващ учител, психолог и/или педагогически съветник, ресурсен учител, представител на ръководството; необходимостта от активното участие на родителите. За разлика от темата за работа с деца с проблеми в развитието и обучението, темата за работата с надарени деца е регламентирана само в отделни членове на Наредбата и не е достатъчно конкретизирана. Обучението и възпитанието на деца с обучителни проблеми и поведенчески отклонения е изключително значима и актуална проблематика, но е необходимо да се обърне същото внимание и загриженост и към надарените деца. Към тези, които биха дали своя ценен принос за развитието на обществото;

- в *Наредбата за условията и реда за осъществяване на закрила на деца с изявени дарби* текстовете са свързани предимно с условията за получаване на награди, стипендии и помощи, за участие в състезания.

В нормативните документи липсват: формулировка на актуалните проблеми, стоящи пред педагозите в работата им с надарени деца; изисквания

за сформиранието на работни екипи; за диагностика и усъвършенстване на способностите им; методика за работа с тях, както и методи за оценяване на постиженията им. Активната и целенасочена работа с талантливите деца се осъществява в специализираните училища и профилираните гимназии, т.е. предимно във възрастовия диапазон от 15 – 19 години. Факт е, че надареността на децата се проявява много рано и изисква да бъде открита и развита, т.е. да се създадат условия за съхраняване и усъвършенстване на дарбата на детето още от най-ранна възраст и по най-добрия възможен начин, за да се осъществи процесът на възпроизводство на интелектуалния елит на нацията.

Необходим е баланс в работата на педагозите от начален етап с децата със специални образователни потребности (СОП), обучителни проблеми, от една страна, и надарените деца, от друга. Съществуват достъпни форми за диагностика на деца със СОП, яснота от кого да бъде потърсена подкрепа при необходимост, технологии за работа с тях. Такива за надарените деца не могат да бъдат открити / не са лесно достъпни. „Надарените деца са също със специални образователни потребности, нуждаят се от подкрепяща среда и специфични технологии на развитие“ (Todorina, 2009).

Твърдението на Ф. Мьонке и И. Ипенбург: „Висшето дарование – или по-скоро интелектуалният талант – обхваща най-малко следните три личностни белега: високи интелектуални способности, творчество и мотивация. Тези три фактора са взаимно зависими и ние ги наричаме „триада“ (Monks, Ypenburg, 2000), което позволява на педагога да насочи вниманието си към откриването им у учениците, да потърси помощ от компетентно лице за диагностициране на интелектуалната надареност на детето и областта на проявление, както и интересите му. След установяването е необходимо да се изработи план за неговото развитие и усъвършенстване съгласно чл.126 (ал. 4) в Наредбата за приобщаващото образование и най-добрите практики в света – в Унгария, Великобритания, Русия, Франция, САЩ. В юридически приетата в щата Илинойс, САЩ, дефиниция за надарените деца не само се определя съдържанието на понятието „надарени деца“, но и категорично се подчертава, че те „имат нужда и полза от специално планирани образователни програми“ (Serebryakov, 1999). В дефиницията на Мърланд също се акцентира върху това, че „те са деца, които изискват диференцирано обучение и мерки за насърчаване, каквито обикновено не се прилагат в училищата...“ (Monks, Ypenburg, 2000)

Идеята за разработването на Национална стратегия за работа с надарени деца в България на Д. Тодорина е подкрепена от 89,2% от учителите, участвали в изследването, свързано с темата за надарените деца, т.е. учителите ясно осъзнават съществуващите дефицити в тази област и желаят да бъдат обучени, за да могат да работят диференцирано и ефективно с децата съобразно техните интереси (Todorina, 2009).

В условията на съвременното българско образование не е определена ясно ролята на училището, учителя, учителя в целодневна организация на учебния ден, класния ръководител и педагогическия съветник в диалогизирането и развитието на надарените деца. Прави впечатление, че акцентът в предложените дейности по проект „Твоят час“, който единствен в момента позволява създаването на клубове по интереси и извънкласни дейности в училище, отново е върху работата с деца с обучителни затруднения. Темите в групите по интереси, които предполагат насочване на вниманието на педагозите към децата с дарби и талант, се свързват със спорт, етнография, гражданско възпитание, математика, чужди езици (не се откриват теми, свързани с обучението по български език и литература и в частност – словотворчество). Изискването е в тях да се работи с голям брой деца, което по никакъв начин не предполага подкрепа и усъвършенстване на способностите и потребностите на надарените деца, като цяло, и на такива в областта на български език и литература (БЕЛ), в частност. Това е сериозен пропуск поради факта, че на съвременния етап от развитието на обществото остро е поставен проблемът за приспособяване на младите хора към новите житейски условия, изискващи грамотно владение на речта, а резултатите от националното външно оценяване и матурите, както и редица изследвания на Европейската комисия и Центъра за демографска политика в последните години показват, че голяма част от българските деца са функционално неграмотни.

При преглед на заниманията в клубовете и школите в Двореца на децата се забелязва, че те са насочени към източни бойни изкуства, танци, пеење, дизайн, спорт, приложно изкуство, живопис, математика, чужди езици, етнография, екология. Задълбочаване на знанията и усъвършенстване на уменията, свързани с обучението по български език, се осъществява в литературно студио „Светулка“, клуб за забавна граматика „Кривописаници, правописаници“ (насочен към развитието на писмената реч на участниците посредством създаване и редактиране на съчинения и решаване на разнообразни и забавни граматически задачи), два подготвителни клуба по български език (ориентирани главно в посока кандидатстване след VII и XII клас и без насоченост към работа с надарени деца), т.е. единствено в литературно студио „Светулка“ се предлагат дейности, свързани с развитието на надарени деца в разглежданата област²⁾. Липса на форми на работа с изяви деца творци се наблюдава и в дейността на други институции, работещи с надарени деца. Причините за това са различни.

Откриването на надарени деца с интереси в областта на БЕЛ, обогатяването и усъвършенстването на знанията и уменията им е фактор за превръщането им в пример за подражание, който да „запали“ интереса на съучениците им към езика, стремежа им да се развиват и самоусъвършенстват

чрез овладяването му на емпирично и функционално ниво, в стимул за творческото им вдъхновение (емоционалната връзка с детето творец обогатява знанията им, уменията им да пишат, да четат с разбиране, да конструират собствен текст, което според всички изследователи в тази област е най-трудно за малкия ученик). Тази задача се поставя с най-голяма сила пред учителя, като „главен фактор за подобряване на речевото поведение на учениците, а по този начин и за въздействие върху речевата практика на широки обществени среди“ (Dimchev, 1998).

За целта е необходимо преподаващите предмета „Български език и литература“ в начален етап да се запознаят с характеристиките на надарените деца: „ранно проговаряне, богат речников запас, силно развити мисловни способности (особено в областта на абстрактното мислене), висока способност да концентрират вниманието си, добра наблюдателност, разпределеност на вниманието, широта на интересите, усвояват механизма на четене още преди да тръгнат на училище, лесна адаптация към нови ситуации, увереност, стремеж към самостоятелност, инициативност, перфекционизъм, склонност към съревнование, творческо мислене, креативност, целенасоченост, критичност, болезнена чувствителност, психоемоционална и социална ранимост, сензитивност, самокритичност и др.“ (Chavdarova, 2001), любопитство и страст към ученето (Monks, Ypenburg, 2000).

„Феноменът детско творчество се проявява в ранното детство – в началните стадии на един или друг културен код (думи, числа, изображения и други) или вид дейност: детското словотворчество и ранното литературно творчество на 5 – 6-годишните“ (Todorina, 2009). Изявеното дете в областта на БЕЛ е именно детето, което създава пълноценни художествени текстове – стихотворения, разкази, приказки, басни, малки по обем повести, книжки и др., носещи белега на оригиналност и уникалност, т.е. емоционално-експресивното, художествено-естетическото детско творчество е най-характерният белег за надарност в областта на българския език и литературата.

На основа на интересите и потребностите на детето творец, на възрастовите му и индивидуалните му особености е необходимо създаването на екип от специалисти в училище, който да изработи специфични технологии за неговото развитие. В него е желателно да се включат: учител в начален етап (като професионалист, но и като най-добре запознат с потребностите и възможностите на детето); преподавател по БЕЛ (като професионалист); педагогически съветник (в ролята му на психолог, който разрешава вероятен емоционален дискомфорт в лесно ранимата психика на надареното дете); родител и по възможност писател и/или поет (детските писатели/поети търсят възможности за изява сред малките ученици и биха се включили като консултанти доброволци в дейностите с изявени деца).

Работата на училището, като институция, пряко свързана и отговорна за развитие на интелектуалния и творчески потенциал на детето, е необходимо да бъде насочена към следните задачи:

Критерии за избор на ръководител(и)/ментор(и). Необходимо е да се изработят ясни критерии за това кой може да работи с децата творци в училище. Не всеки начален учител или учител по БЕЛ притежава знания и умения да развие и усъвършенства дарбите на тези деца. Ръководителят трябва не само да е отличен професионалист, но и отговорно да направлява първите творчески опити на детето, да го пази от плагиатство, да му помага да избере жанра, темата и идеята, да изгради фабулата; да умее да мотивира, но и да критикува.

Формирането на мотивация за развитие. Главни мотиватори за достигане на интелектуални постижения („това, което мотивира личността да извърши дадена дейност“ (Chavdarova, 2001) са: „учителят с личните му и професионални качества, като най-предпочитан модел за идентификация; с необходимата професионално-педагогическа подготовка да насочва и стимулира надарените деца към развитие и саморазвитие; *типът училище и социално-ценностният и социално-психологически климат* в него; *учебното съдържание* (доколко е насочено към усъвършенстване на дадената дарба, в случая, свързана с обучението по български език); *урокът* – вмъкването на елементи в микроструктурата на урока, които да провокират и задълбочават интереса, да развиват творческите им способности, както и да усъвършенстват уменията на надарените деца, а не да ги поставят в позиция на изчакващи тези, работещи на средно ниво, да приключат; *методите, похватите и средствата в училищната практика* – избор на най-подходящите за мотивиране на конкретното дете за създаване на собствен текст. Стимулираща роля за активно участие в процеса на обучение по български език и литература имат похвати, като: анализ на житейски ситуации, използване на опита на самите ученици, използване на ролеви игри и нестандартни форми на организация на процеса на обучение. В хода на урока/заниманието е необходимо да се отчитат възрастовите и индивидуалните особености на учениците, да се актуализират предишните им постижения, познавателните им интереси, потребности и мотиви, да се използват активно преимуществата на екипната работа, както и самооценката; *извънкласната работа в училището* – най-добрата възможност за разширяване и обогатяване на познанията, възникване и поддържане на познавателната активност на учениците, развитието на техните интереси и мотиви; *взаимоотношенията между семейството и училището*“ (Chavdarova, 2001) – необходимо е родителят да се включи като активен субект в образователно-възпитателния процес (ОВП) и в частност в обучението по български език и литература. Към тези мотива-

тори могат да бъдат добавени: отношенията и нагласите в обществото към децата творци; откриването на собствен път и баланса между собствените възможности и изисквания (Monks, Ypenburg, 2000); ангажираност на специалистите от съответната област към развитието им; организирането на достатъчен брой състезания и конкурси от държавни и неправителствени организации; осигуряване на възможност за популяризиране на постиженията (творбите) на децата и техните ръководители и др.

Създаване на подкрепяща/стимулираща среда за общуване и творчество, обмен на идеи, работа по проекти в специално организирани пространства – кабинети, библиотеки, клубове по интереси, онлайн курсове, онлайн пространство за работа на децата творци в екип под ръководството на ръководител/ментор с възможност за съвместни изяви; посещения на театри, кинопрожекции, литературни четения и др.; емоционален климат, който да мотивира, но и да съхранява крехката психика на детето-творец.

Планиране на индивидуални занимания/консултации; на допълнителна работа в часовете по СИП и ЗИП, в заниманията по интереси, на летни академии (по проекта „Твоят час“).

Включване на заниманията с надарени деца в дейностите по проект „Твоят час“ в частта работа с деца със СОП, т.е. предоставяне на възможност да се работи с тях в малки групи.

Създаване на банка от разнообразни интерактивни методи, форми и похвати за усвояване на знания за езика, конструирането на пълноценен текст, но и развитие на мисленето, креативността; за анализ, синтез и оценка; формиране на убеждения и ценности, чувства.

Конструирането на свързана реч, на собствен текст, изграден на основата на правилата на книжовния език и отговарящ на изискванията на определения жанр, е трудно осъществим процес дори за надарения ученик. „Създаването на свободен текст, даването правото на детето само да определя герои, събития и композиция, не трябва да е за сметка на художествените достойнства на творческия продукт. Текстът трябва да е цялостен, образно-емоционален и убедителен“ (Ivanova, 2007).

Съобразявайки се с тези изисквания, *методите и похватите трябва да са ориентирани към:*

– **обогащаване на пасивния и активния речник** на детето творец, работа (чрез упражнения и задачи в специално подготвени работни листове или ситуации) стъпва на основата на знанията, усвоени в уроците по БЕЛ, но продължава с усложняване на дейностите по разширяване обема на активния речник като необходимо условие за точно назоваване на чувства и емоции и ясно изразяване на мисли, по синонимна замяна и създаване на рими, по възприемане на лексикалното значение на многозначни думи, за адекватното използване на омоними и антоними, епитети и сравнения,

метафори и хиперболи, анафори и др. (които се усвояват съобразно възрастовите и индивидуалните особености на изявените деца); за назоваване значението на даден фразеологичен израз или поговорка и изразяване значението му с дума синоним; за работа с различните видове речници; упражнения за словообразуване, за прецизно назоваване на чувства и техните нюанси.

Особено ползотворно е задълбочаването на знанията и усъвършенстването на уменията чрез игри (не бива да се забравя фактът, че надареното дете е дете, а не възрастен). „Играта е мощен стимул, несравним по своята мощ посредник за приобщаване на детето към ученето, за обогатяване съдържанието на неговата готовност за включване в различни по характер познавателни дейности, стимулиране на познавателните интереси, както и изграждане на когнитивни стратегии за учене“ (Vasileva, 2002). Играта дава възможност на детето да изпробва себе си в цялото разнообразие на своите способности. За развитието на активния и пасивния речник могат да се използват игри като: игра на асоциации; „Думотърсачи“; „Моето съкровище“ – откриването и записването на пословици и поговорки, думи и словосъчетания, обогатяващи речта и носещи емоционален заряд, в специално определена за целта тетрадка, които могат да се използват при необходимост; „Открий думата“ – задачата е думата от екрана да се обясни на съотборниците; „Речник“ – обясняване и записване на непознати думи; логически задачи с градираща трудност и др.; проект „Къщата на добрите думи“ – картонена конструкция, в която детето поставя „добри“ думи, избрани от него и родителите му, след като обясни значението им; с възможност да ги използва като опори при създаване на творчески продукт;

– *осмисляне и разбиране на прочетеното* – посоката на обучение да е от частично разбиране до пълно разбиране на вложените смисли, до задълбочено познаване на българската и световната детска литература, на класиците в предпочитания жанр. Този процес може да се осъществи чрез детайлно обсъждане на произведения на майсторите в света на литературата, което е необходимо да завърши с анализ и на ръководителя;

– *овладяване на правописните норми* – за младите творци е важно да се научат да пишат на чист литературен български език. Това насочва работата с тях към изпълняване на упражнения за овладяване на правописните правила на книжовния език, за лингвистичен анализ (ученикът съзнателно да формира модел на българската езикова система – езикови знаци и структури, нормите за тяхното функциониране, приложението им в писмената реч, да съхрани отклоненията от тези норми и т.н.), задачи за редактиране, за прилагане на изучените норми в нова ситуация. Игри: „Малки детективи“ – учителят чете текст, а учениците пляскат с ръце / стават прави, щом чуят „опасна“ дума (дума, при която е възможно да се допусне грешка),

„Мозъчна атака“, „Светофар“, „Третият излишен“, „Картинни перфокарти“, „Дневник на грамотността“ – детето записва в тетрадка думите, правописът на които го е затруднил, както и думите за проверка; правописни правила, надграждащи изучаваните в клас;

– *съставяне на изречения* – упражнения за структурно моделиране на словесния състав на изреченията, за правилен словоред, за използване на различни по цел на изказване изречения, за съставяне на разнообразни словоредни варианти, за разширяване и обогатяване на изреченията, за съставяне на диалог. Полезно е включването на занимания – разходки сред природата, посещения на исторически обекти, но със задача – описание на природата, на различни обекти, герои и събития, изразяване на емоции и др.;

– *овладяване технологията за самостоятелно конструиране на различни по жанр текстове* – упражнения за спазване последователността при писане на текст: увод – изложение – заключение; за планиране; за избор на тема и идея, събития и герои, имена на героите; за формиране на умения за въздействие върху емоциите на читателите; за подбор на най-точните изразни средства и синтактични конструкции; за развитие на въображението и абстрактно-логическото мислене посредством творчески задачи; за анализ и редактиране на грешките в езиковата и смисловата свързаност на изреченията в текста, на лексикалните, фразеологичните, граматичните и пунктуационните грешки; за стимулиране намирането на нови способности за себеизразяване и самоусъвършенстване; за писане на отзыв, стихотворение, комикс, разказ, кратка повест, малка книжка „при постигане на стройна композиция без правописни грешки, повторения и излишни подробности, както и ярка образност и експресивност на речта, убедително и правдиво изграждане на образа на героите и взаимоотношенията между тях, пълнота и градиране при предаване на чувствата“ (Ivanova, 2007), при спазване на изискването за смислова езикова свързаност (кохезия и кохерентност).

Подготовката и реализацията на творчески проекти с интердисциплинарен характер, като: „Стените говорят за литература“ (децата представят свои творби на стените на училището чрез текст и рисунка), „Сезони“ (художествени и енциклопедични текстове, рисунка), „Коледна миниатюра“ (презентация на Power Point на текст и подходящо изображение към него); досъчиняване и/или промяна на края на история по подобие на Дж. Родари, съставяне на разкази чрез кукли за театър, фигурки от пластилин и др. позволяват заедно – ръководител и ученик, отново и отново да съпреживяват вдъхновението на литературното творчество, да превърнат създаването на художествен текст в съзидателна, резултатна, атрактивна и желана дейност, като същевременно се развиват и усъвършенстват дарбите на децата творци.

Извънкласни форми на работа – извънкласните занимания е необходимо да включват похвати и форми, с които се цели активизиране интереса на децата творци към четенето, изучаването на езиковите явления и правила по *непринуден* начин, осъзнаване смислообразуващата роля на частите на речта, формиране на комуникативноречевни умения за решаването на *нетрадиционна* комуникативна задача, както и развитие на естетическото и нравственото възпитание. Формираните у учениците желание и навици за четене се превръщат в инструмент за себепознание и опознаване на света, което помага на детето творец да открива значими за него теми и идеи от своя вътрешен свят, които да претвори в стихотворение, разказ и др. Навици и умения да се изучават действителността и вътрешният свят, могат да се усъвършенстват чрез творчески продуктивни речевни дейности, като: *словотворчество* – писане на синкуейн, акростих, азбучно стихотворение, басня, текст на песен, „Фантазни биноми“, приказки за лека нощ, „Моята първа книжка“; *списване на вестник* – статии, разкази, стихове; подготовка и провеждане на „Телевизионно студио“ (Tsvetanska, Vasileva, 2010); прилагане на метода „Шест мислещи шапки“ на Де Буно (Buno, 2010), „Обърната класна стая“⁽³⁾ и др.

Темите и жанровете за словотворчество е необходимо да са разнообразни с цел провокиране на любопитството, интереса на всяко едно дете, като например: „Родих се тук...“, „Не с меч, а с перо“, „Динозавърчо ме води“, „Морско приключение“, „Космическо приключение“, „Кулинарни приключения“, „Усмивките на Земята“, „Аз започвам, ти завършваш“, „С дъх на есен/пролет/зима/лято“, „Казва се приятел пръв...“, „Щастието що е...“, „Чистият“ полет на човека“, Аз – магьосникът“ и др.

Началната компютърна грамотност, придобита в часовете по информационни технологии, може да се превърне в предпоставка за *внедряването на информационните и комуникационните технологии (ИКТ)* в процеса на обучение на надарените деца. Интегрирането на ИКТ може да се осъществи на всички етапи от процеса на това обучение. Използването им в работата над текста е полезно и наложително. От една страна, учениците трябва да създадат навици за използването на компютъра за обучение и усъвършенстване. От друга – упражненията и игрите, изпълнявани при използването на ИКТ, предизвикват любознателността на учениците, развиват вниманието и концентрацията им, изискват да се прилагат на практика получените знания, пробуждат у децата интерес към езика и словотворчеството, превръщат детето в активно действащ субект.

Пълноценното развитие и целенасоченото усъвършенстване на уменията на надарените деца се подпомагат от изпълнението на компютърно базирани упражнения, както задачи и игри от вида: картинен речник; електронни уроци за писане на различни по жанр текстове; занятия с

Envision и Mouse Mischief; игрословици за откриване на думи с особености в правописа, синоними; читателски дневник; дидактични игри; личносно ориентирани упражнения, документи за рефлексия в Google Word и др. С разработването и изпълнението им се развива и познавателната активност на учителя, който е задължен и мотивиран непрекъснато да се усъвършенства като методист и да следи новостите в прилагането на технологиите.

Формиране на обективна самооценка, насочваща младия творец към откриване на причините за успешното или неуспешното решаване на творческата задача.

Избор на методи за измерване ефективността на дейностите за развитието на надарените деца и проследяване на постиженията им.

Създаване на възможности за демонстриране на постиженията – участие в училищни събития, конкурси, състезания, литературни вечери, спектакли, срещи разговори с писатели, мероприятия, организирани в книжарници и библиотеки, литературни четения пред деца в детската градина, родители, възрастни хора (например в домове за стари хора), т.е. създават се условия детето да изявява дарбата си; да сравни своите с постиженията на другите; да формира обективна самооценка и да си постави нови цели; да открие нови жанрове; нови образци за подражание като основа за творческо вдъхновение и оригиналност на идеите.

Желателно е в дейностите да бъдат включени и родителите. Така те ще участват активно в живота на своето дете, ще си изградят представа за нивото на неговата компетентност, възможностите и мястото му сред другите творци на неговата възраст; за умението му да общува и да се изявява; за постиженията му и за трудностите, които среща. *Методи, средства и похвати за работа с родителите на надарени деца са:* индивидуални разговори, участие в съвместни дейности по проекти, тренинги, създаване на електронни сайтове за информиране и споделяне на мнения, с възможност за провеждане на дискусии; екскурзии; посещение на театрални постановки; обсъждане на прочетени книги; литературни вечери; открити уроци; съвместно четене на книги и др.

Немалка част от родителите считат детето си за надарено и проявяват т.нар. родителски перфекционизъм, управляват заниманията му и не желаят да потърсят компетентно мнение, поставят пред детето нереално високи очаквания и изисквания и по този начин не само че не развиват дарбите му (ако има такива), но съществува реална възможност това да доведе до последици като: умствена и физическа преумора на детето; пораждање у него на „постоянен страх, че ако не успее да осъществи налаганите от родителите му изисквания, то ще ги разочарова“ и ще загуби обичта им; нарушения на съня – безпокойство, краткотрайност, чести

пробуждания, кошмари; пораждаме на „чувството, че никога не ще може да достигне точката на желан успех“, което пък би могло да доведе до формиране на „понижено самочувствие, фрустрация, чувство за виновност, отказване от стремежите за по-нататъшни успехи (т.нар. парализиран перфекционизъм или бърнаут); ...у децата може да се натрупа умора и да изглеждат унили и др.“ (Kerekovski, 1992). Друга част от родителите, по различни причини, не желаят да признаят дарбите на своите деца, negliжират ги и не насърчават децата си. Тук е мястото да се прояви педагогическото майсторство на учителя, който трябва да е запознат с методите, средствата и похватите за повишаване педагогическата култура на родителите за осъществяване на възпитателните им функции и в частност възпитането на надарените деца, и да окаже помощ на родителите и децата им по пътя на откриване и развитие на дарбите им, към съгласуване на действията на дете – педагог – родител.

Разглеждането на темата за работата с надарените деца позволява да бъдат генерирани следните *идеи*.

1. Необходимо е разработването на методическо ръководство за работа с надарени деца, в частност в областта на българския език и литература, което би улеснило работата на учителя, поставен в условията на класно-урочна система и учебно съдържание, ориентирани към покриване на ДОС (държавни образователни стандарти), голям брой ученици в паралелката, воденето на много и различна задължителна документация и др.

2. Ориентиране на началното образование, и в частност приобщаващото образование, към разгръщане личностния потенциал на надареното дете и поставянето му в активна позиция на субект в осъществяването на образователния процес и конкретно във формирането на компетентности в областта на обучението по български език и литература като основа за по-лесно овладяване на знанията по всички учебни дисциплини пълноценно участие в ОВП, по-добра адаптация и социализация.

БЕЛЕЖКИ

1. ДВ, бр. 48 от 9.06.2000г.
2. <http://www.npc-bg.org/>
3. https://en.wikipedia.org/wiki/Flipped_classroom, <http://www.uq.edu.au/teach/flipped-classroom/what-is-fc.html>.

ЛИТЕРАТУРА

Василева, Е. (2002). *Детето в началното училище*. София: Просвета.
Де Буно, Е. (2010). *Шест мислещи шапки*. София: Кибера.

- Димчев, К. (2010). *Методика на обучението по български език*. В. Търново: Знак 94.
- Иванова, Н. (2007). *Съвременното обучение по български език и литература в началния етап на образование*. София: Образование.
- Иванова, Н. (2008). *Съвременното обучение по български език и литература в началния етап на образование – втора част*. София: Образование.
- Керековски, И. (1992). *Децата с високи способности (радост и грижи)*. София: Литер Принт.
- Мьонкс, Ф. & Ипнбург, И. (2000). *Нашето дете е високо надарено*. София: ЛИК.
- Серебряков, В. & Ленгер, С. (1999). *Проверете интелигентността на своето дете*. София: ЛИК.
- Тодорина, Д. (2009). *За надарените деца. Развитие на идеята за работа с надарени деца в педагогическата теория и практика*. Благоевград: Н. Рилски.
- Цветанска, С. & Василева, Р. (2010). *Да бъдеш гражданин – книга за учителя в начален етап*. София: Просвета – София.
- Чавдарова-Костова, С. (2001). *Интелект и възпитание*. София: Веда Словена – ЖГ.

REFERENCES

- Chavdarova-Kostova, S. (2001). *Intellect and education*. Sofia: Veda Slovena – ZG.
- De Buno, E. (2010). *Six Thinking Hats*. Sofia: Kibea.
- Dimchev, K. (2010). *Methodology of Bulgarian Language education*. V. Turnovo: Znak 94.
- Ivanova, N. (2007). *Modern Bulgarian language and literature education in Primary school*. Sofia: Obrazovanie.
- Ivanova, N. (2008). *Modern Bulgarian language and literature education in Primary school*. Part Two. Sofia: Obrazovanie.
- Kerekovski, I. (1992). *Children with high abilities (joy and care)*. Sofia: Litera Print.
- Mönks, F., Ypenburg, I. (2000). *Unser kind ist hochbegabt*. Sofia: LIK.
- Serebryakov, V. & Lenger, S. (1999). *Check the intelligence of your child*. Sofia: LIK.
- Tododrina, D. (2009). *For gifted children. Developing the idea of working with gifted children in pedagogical theory and practice*. Blagoevgrad: N. Rilski.
- Tsvetanska, S. & Vasileva, R. (2010). *Being a citizen. Teacher's Book*. Sofia: Prosveta.
- Vasileva, E. (2002). *The child in Primary school*. Sofia: Prosveta.

**WORKING WITH GIFTED CHILDREN
IN THE BULGARIAN LANGUAGE
AND LITERATURE TRAINING AT THE INITIAL STAGE
OF THE BASIC EDUCATIONAL DEGREE**

Abstract. The article examines the regulations related to work with gifted children, the problem with diagnosis and education of gifted children in Bulgarian language and Literature. The possibilities and ways to develop children's creative activity to deepen and improve their knowledge and skills, to enhance their autonomy are listed. Suggestions for developing the intellectual potential of gifted children are offered. The idea of the use of information and communication technologies in this process, for the participation of the parents in it, is considered.

Keywords: gifted children; inclusive education; lessons learned and extracurricular activities

✉ **Dr. Yordanka Nikolova, Assist. Prof.**

University of Sofia

Sofia, Bulgaria

E-mai: yordanka.nikolova@fp.uni-sofia.bg